

[B] **“WAAROM IK MIJZELF GEEN BEPERKINGEN OP KAN LEGGEN.” JEAN-PAUL VAN BENDEGEM**

De Vlaamse filosoof Jean-Paul Van Bendegem heeft een boek geschreven over de boeken die hij nog wil schrijven met als resultaat een tiental essays over zeer uiteenlopende onderwerpen als literatuur en wiskunde, obscurantisme, vrijmetselarij, Sherlock Holmes, stripverhalen, schoonheid in de wiskunde, muziek, architectuur, geloof en humor, seks, erotiek en pornografie. Elk van die onderwerpen rechtvaardigt een boek, maar daarvoor ontbreekt de tijd en de gelegenheid. Dus moet de auteur volstaan met een serie uitgebreid beredeneerde boekaankondigingen. Het is een merkwaardig procédé, want de schrijver schrijft over wat hij nog wil schrijven met de implicatie dat hij er nog veel meer over zou willen en kunnen schrijven als hij niet snel verder moest met het volgende onderwerp waarover hij ook nog zou willen schrijven. Het boek

Jean-Paul Van Bendegem (*1953),
Foto Filip Claus.

draagt als toepasselijke titel *Over wat ik nog wil schrijven* en heeft ondanks de beperkingen die de schrijver zichzelf oplegt toch nog een omvang van driehonderdveertig pagina's. Als je niet zo nadrukkelijk door de schrijver op de hoogte gebracht was dat hij over elk van de genoemde onderwerpen een boek van misschien wel driehonderdveertig pagina's zou willen schrijven, had je dit boek moeiteloos geaccepteerd als een keurig afgeronde essaybundel. Dat is misschien ook de beste manier om het te beoordelen. De auteur beschrijft zichzelf op diverse plaatsen als een rusteloze geest die overal verbanden opmerkt en "er niet genoeg van krijgt dingen aan elkaar te knopen". Het boek had daarom ook kunnen heten: "Waarom ik mijzelf geen beperkingen op kan leggen." Toch vind ik zijn aanpak origineel, want een onvermijdelijk psychologisch effect is dat je soms denkt: jammer dat het onderwerp al na dertig pagina's moet worden afgerond en niet is uitgegroeid tot een volwaardig boek. Maar dezelfde aanpak draagt ook gevaren in zich. Bij een enkel essay bedenkt je dat het maar goed is dat het bij een voorlopige schets is gebleven en geen boek is geworden want het onderwerp ligt de schrijver niet. Dat geldt met name voor het laatste essay over seks,

erotiek en pornografie. Een ander gevaar is dat de lezer zich misleid voelt door een kwaliteit die alleen maar wordt aangekondigd maar er nog niet is. Het gaat immers steeds om boeken die nog geschreven moeten worden. De teneur van de boekaankondiging is dan dat het boek geweldig wordt. Over het boek over architectuur schrijft Van Bendegem "Het wordt ongetwijfeld een leuk boek, zo laat het zich toch aanzien." En over het boek over de vrijmetselarij heet het "Zodoende zou dit niet alleen maar een 'luchtig' boekje worden met praktische tips, maar ook met een zeker gewicht." In het aangekondigde droomboek over de wiskunde zegt de schrijver: "Er zit een hele theoretische en praktische ontwikkeling aan vast die ik dan (hiermee bedoel ik: het moment waarop ik dit boek zal uitschrijven, vermoedelijk nooit dus) uitgebreid uit de doeken zal doen". De lezer voelt zich onvermijdelijk toch een beetje bij de neus genomen, omdat hij niet kan beoordelen of de aangekondigde kwaliteiten van luchtigheid, gewichtigheid, uitgebreidheid en leukheid in die boeken ook werkelijk aanwezig zullen zijn. Als wij afzien van de particuliere omkadering, die naar mijn smaak meer nadelen dan voordelen bevat, moet gezegd worden dat het boek een aantal interessante essays telt met scherpe observaties en aardige diepzinnigheden. Jean-Paul Van Bendegem is hoogleraar in de filosofie aan de Vrije Universiteit Brussel. Het is duidelijk dat zijn belangstelling uitgaat naar de logica en de filosofie van de wiskunde. In alle essays is zijn wiskundige vorming terug te vinden. Het meeste plezier heb ik beleefd aan de essays die het menselijk redeneren tot onderwerp hebben. Dat geldt zowel voor zijn stuk over de bestrijding van het obscurantisme als voor zijn analyse van de vrijmetselarij. Van Bendegem is een uitgesproken scepticus maar zijn analyse van de pseudowetenschap is in zoverre afwijkend dat hij de vertegenwoordigers van het obscure niet afdoet als dom en simpel van geest. Daarvoor zit er te veel systematiek in de steeds weer opduikende denkfouten en gepostuleerde verbanden. Ik vind dat hij gelijk heeft in de veronderstelling dat het leggen van onzinnige verbanden onvermijdelijk voortvloeit uit ons onvermogen de wereld te doorzien en dat bij nadere beschouwing de wetenschap even kwetsbaar is voor fouten en

misinterpretaties als het obscurantisme. Onze cognitieve greep op de werkelijkheid is zwak. Waarschijnlijk om evolutionaire redenen van overleven hebben wij het vermogen ontwikkeld snel verbanden te leggen en gevaar te bespeuren, maar de snelheid ging vaak ten koste van de precisie en het waarheidsgehalte. Het stuk over de vrijmetselarij is informatief, sympathiek en wervend. Het eindigt met een observatie dat wij wel erg gewend geraakt zijn aan het denken in tegenstellingen. Het is volgens de schrijver maar de vraag of dat de juiste heuristiek is. Schieten wij er zoveel mee op om vast te houden aan tegenstellingen als, letterlijk en figuurlijk, rein en zuiver, rationeel en irrationeel, zekerheid en twijfel, enzovoort? Van Bendegem maakt duidelijk dat wij evenzeer baat zouden kunnen hebben bij het systematisch afzwakken en misschien zelfs doen verdwijnen van oppositionele denkpatronen. Zelf is hij een goed voorbeeld van een vereniging van tegendelen omdat hij literaire grilligheid combineert met wiskundige gestrengheid.

JAAP VAN HEERDEN

JEAN-PAUL VAN BENDEGEM, *Over wat ik nog wil schrijven*,
Garant Uitgevers, Antwerpen/Apeldoorn, 2009, 340 p.
